

АНОТАЦІЯ

Лисенко Н. Г. Підготовка майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів коледжів Франції – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2020.

У дисертації здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз теорії та практики підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів коледжів Франції в другій половині ХХ століття.

Проведений аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників засвідчив, що на сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження, які охопили б у цілому проблему підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів коледжів Франції окресленого періоду, що й зумовило науковий пошук у цьому напрямі.

У відповідності з рішенням національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 18 червня 2013 року «Щодо підвищення рівня толерантності та запобігання поширенню ксенофобських настроїв» толерантність визначається як у вузькому, так і у широкому сенсі. Зокрема, у вузькому значенні під *толерантністю* розуміють повагу, сприйняття різноманіття культур оточуючого світу, форму самовираження та самовиявлення людської особистості, активну життєву позицію, котра передбачає захист прав кожної людини. У широкому ж значенні слова – це терпимість, що виявляється у поведінці, способі життя, характері, судженнях тощо.

З'ясовано, що толерантність не є суто педагогічним поняттям. Зазначене поняття тісно пов'язане з такими науками, як філософія, психологія, політологія, фармація, медицина, етика, культурологія, суспільствознавство тощо. Синонімом терміну «толерантність» виступає поняття «терпимості».

Установлено, що у Франції поняття «толерантність» було введено до наукового обігу в XIX ст. Емілем Літре (Emile Littré), який під зазначеним поняттям розумів здатність індивіда терпляче ставитися до думок інших людей навіть у тому випадку, коли ці думки не співпадають із власними думками.

Сучасний підхід до поняття «толерантність» визначається тими змінами, які відбулися в державі за останні десятиліття. До таких змін, насамперед, можна віднести: інтенсивний розвиток комунікаційних технологій; переселення значної кількості людей до західних країн; глобалізаційні процеси, що відбуваються у сфері економіки та фінансів; створення багатонаціональної політичної ідентичності.

Відомий французький педагог сучасності Ж. Ватерло (G. Waterlot) поділяє толерантність на: первісну (полягає в тому, щоб терпіти або не заважати тому, що за законом не повинно бути) та сучасну (згода з тим, що інші люди думають або діють згідно з принципами, які розходяться з власним баченням).

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що питання підготовки вчителів до виховання толерантності учнів беруть свій початок ще з часів античності (Цицерон). В епоху Середньовіччя толерантність перетворилася на політичну концепцію. У період Просвітництва толерантність стає однією з центральних тем політичної філософії.

Проведене дослідження свідчить, що становленню питань підготовки вчителів до виховання толерантності учнів у Європейській педагогічній думці сприяли: педагогічні погляди Дж. Локка; визначення поняття «толерантність» (XVI ст.); підготовка і видання Катериною Медичі (1561 р.) першого указу про толерантність; прийняття Нантського едикту (1598 р.), підписання Декрету про толерантність (1787 р.); поява статті X Декларації прав людини; погляди педагогів-гуманістів епохи Відродження (XIV – XVI ст.) та французького філософа П. Бейля (XVII ст.); використання терміну «толерантність» французькими дослідниками – Ш. Монтеск'є, Вольтер, Д. Дідро (XVIII ст.);

погляди англійського філософа й економіста Дж. С. Мілля (XIX ст.) та французького соціолога кінця XIX – початку XX ст. Еміля Дюркгейма; зародження нового напрямку в педагогічній науці – педагогіки толерантності; педагогічна система французького педагога-новатора Селестена Френе (XX ст.); створення Організації Об'єднаних націй із питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) (1945 р.); розробка «Плану Ланжевена-Валлона» (1947 р.); імміграційна політика повоєнної Франції; створення у Франції Регіональних педагогічних центрів (1952 р.); прийняття ООН Декларації прав дитини (1959 р.); введення поняття «толерантність» до низки законодавчих актів та деякі інші.

Ураховуючи зміни суспільно-політичної, соціально-економічної ситуації в країні, нормативно-правової документації (закони про освіту, постанови, циркуляри Міністерства освіти, документи міжнародних європейських організацій), що призвели до перегляду мети, завдань, змісту, принципів, напрямів, форм та методів підготовки вчителів до виховання толерантності учнів коледжів Франції, ми визначили та науково обґрунтували два етапи зазначеної підготовки: 1-й етап – етап порушення питань щодо підготовки вчителя до виховання толерантності учнів коледжів Франції (1968 – 1989 рр.); 2-й етап – етап визначення змісту підготовки вчителя до виховання толерантності в учнів коледжів Франції (1990 – 2015 рр.).

З'ясовано, що на першому етапі була сформована концепція багатокультурності та «міжкультурності», починає з'являтися поняття «толерантність» у документах, які регулюють національну освіту, проведено колоквиум у м. Ам'єн, прийнято Рекомендації щодо підготовки вчителів до виховання міжкультурного розуміння.

Необхідно наголосити на тому, що на досліджуваному етапі (1968 – 1989 рр.) у Франції ще не існувало спеціалізованого навчального закладу педагогічного профілю для здобуття професійної освіти викладачами коледжів. Щоб мати право працювати викладачем коледжу, необхідно було мати диплом про університетську освіту, здати конкурсні іспити на заміщення вакантної

посади викладача середньої школи та отримати сертифікат CAPES (фр. Certificat d'Aptitude au Professorat de l'Enseignement du Second degré – Свідоцтво про спеціальну професійну підготовку працівників середньої освіти) і після цього пройти професійну педагогічну підготовку в Регіональному педагогічному центрі тривалістю в один рік. Але, не зважаючи на це, науковцями вже було сформульовано *мету* та окремі *завдання* підготовки вчителя до виховання толерантності в учнів.

Проведене дослідження свідчить, що на окресленому етапі вже були визначені особисті якості вчителя (відповідний рівень підготовки, велика відповідальність, заборона застосовувати готові «рецепти», сумлінність та почуття такту, ініціативність та послідовність), які необхідні йому для успішної реалізації питань виховання толерантності в учнів колегів Франції.

Досліджуваний етап характеризувався і використанням таких педагогічно цінних форм та методів підготовки вчителів до виховання толерантності учнів, як: спеціальний час для роздумів, мобілізуючі колективні дії, створення невеликих «практичних груп», метод рефлексії, участь у колективних заходах, змаганнях тощо.

У дисертації з'ясовано передумови, що детермінували розвиток другого етапу – (1990 – 2015 рр.) – етапу визначення змісту підготовки вчителя до виховання толерантності в учнів колегів Франції – створення нових державних закладів вищої освіти – Університетських інститутів підготовки вчителів (УІПВ) (1990 р.), поступове влиття педагогічної освіти Франції у систему класичної університетської освіти та ін.

Наукове обґрунтування питань підготовки вчителів до виховання толерантності учнів на другому етапі було пов'язане з працями соціологів, філософів, економістів, педагогів. Зазначені фахівці висловлювали думки про тісний зв'язок понять «толерантність», «багатокультурність», «релігійність», відстоювали гуманістичну природу поняття «толерантність», загальнолюдські цінності та ідеали; наполягали на необхідності зробити світськість

обов'язковим компонентом підготовки майбутніх учителів, розробили методи «філософствування» вчителів разом із учнями тощо.

На досліджуваному етапі (1990 – 2015 рр.) науковцями також були виокремлені напрями підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності учнів – громадянське виховання, міжкультурне навчання, релігієзнавство, світськість, навчання філософії.

З'ясовано, що на другому етапі, на відміну від попереднього, було змінено мету підготовки вчителів до виховання толерантності учнів, дещо розширено її завдання; чітко визначено зміст зазначеної підготовки.

Проведене дослідження свідчить про те, що на етапі, який вивчається, змінилися форми та методи підготовки вчителів до виховання толерантності учнів. До зазначених форм та методів належали: обговорення (внутрішні або зовнішні), практичні семінари, тренінги для групи студентів, мікронавчання, доповіді, захист наукових робіт за результатами педагогічного стажування, вивчення складних кейсів, розв'язання суперечливих професійних питань, методи проєктів та «портфоліо», наукові семінари, презентації наукових робіт, «навчання через суспільно-корисну працю» тощо.

Отже, **наукова новизна і теоретичне значення** здобутих результатів полягає в тому, що *вперше*:

- здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз питань підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів колегів Франції в конкретний історичний період;
- науково обґрунтовано етапи підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності в учнів колегів Франції в 1968 – 2015 рр.: I етап (1968–1989 рр.) – етап постановки питання щодо підготовки вчителя до виховання толерантності в учнів колегів Франції; II етап (1990–2015 рр.) – етап визначення змісту підготовки вчителя до виховання толерантності в учнів колегів Франції (1990-2015 рр.);
- визначено внесок науковців Франції досліджуваного періоду (Ж. Боберо (J. Baubérot), Ж. Жорж (J. George), Ж. Левін (J. Lévine), Г. Лере

(G. L`heureux), Ф. Одіж'є (F. Audigier), Ф. Ож'є (P. Augier)) у розробку мети, завдань, змісту (загальна педагогічна та практична підготовка), форм, методів, напрямів (моральне, громадянське виховання, міжкультурна освіта, полікультурність), шляхів діяльності та умов підготовки вчителя щодо виховання толерантності в учнів коледжів Франції, обґрунтування демократичних цінностей країни, визначення особистісних якостей учителя, які необхідні йому для успішної реалізації зазначених питань;

- окреслено перспективи творчого впровадження педагогічно цінних ідей і досвіду Франції у ЗЗСО та систему вищої педагогічної освіти України (використання геральдичного методу, методу «оповіді з професійного життя», методу «філософських ательє»; біографічного, автобіографічного та «археологічного» підходів; організація дослідницької роботи за автобіографічним методом та деякі інші).

Подальшого розвитку набули положення щодо витоків, змісту, форм та методів підготовки вчителів до виховання толерантності в учнів коледжів Франції.

До наукового обігу введено невідомі та маловідомі матеріали, документи, факти й теоретичні положення, пов'язані з підготовкою вчителів до виховання толерантності в учнів коледжів Франції в досліджуваних хронологічних межах.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання основних положень дисертації для вдосконалення змісту підготовки сучасного вчителя, підвищення ефективності організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, подальших наукових розвідок у галузі компаративістики.

Отримані в процесі наукового пошуку теоретичні положення, фактичний матеріал *апробовано* автором під час проведення практичних занять із французької мови у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна.

Одержані в ході дослідження результати та висновки *впроваджено* в

освітній процес Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка №0301-180 від 26.10.2020 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка №01-34/151 від 07.07.2020 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка №07-10/450 від 02.07.2020 р.).

Матеріали дослідження *можуть бути використані* при підготовці курсів лекцій із педагогіки вищої школи та порівняльної педагогіки, спецкурсів із зарубіжної педагогіки, при розробці методичних рекомендацій та навчальних посібників, для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у системі післядипломної освіти, а також учителями шкіл у процесі організації виховної роботи.

Ключові слова: підготовка, толерантність, майбутній учитель, виховання, учень, колеж, Франція.